

# TISKY SE ZNAKEM KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU

**PAVEL TRNKA**

**Abstrakt:** Oficiální tisky křížovníků s červenou hvězdou byly nejprve určeny pro vnitřní potřebu rádo- vých členů. Jejich společným rysem byly latinský jazyk, omezená výzdoba, stejná tiskařská dílna a poz- ději především znak řádu na titulní straně či obálce. Nejstarším doloženým tiskem jsou officia propria z roku 1664. Nejpozději od roku 1703 byly pravidelně tištěny direktáře. Z roku 1847 je první známý seznam členů řádu. V 50. letech 19. století se poprvé objevil ceremoniář či řehole se statuty, znovu také officia propria. Nejpozději od roku 1863 byl vydáván s různou periodicitou seznam členů. Další vydání postupně získaly normativní texty (1880, 1934) i officia propria (1913, 1925). V souvislosti se sedmisetletým trváním řádu začaly být vydávány reprezentativní tisky pro širokou veřejnost, které byly poprvé v českém jazyce: šest ročníků časopisu *Od Karlova mostu* (1928–1933), *dějiny řádu* (1930) a kulturně-náboženský dodatek k dějinám (1933). Následně výročí v roce 1937 přineslo jen českou brožurku a její německý překlad. Poslední doložené tisky jsou direktář (1945) a seznam členů (1946).

**Klíčová slova:** Staré tisky, tisky 19. a 20. století, Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou.

## ÚVOD

Jak napovídá název, tento příspěvek se bude zabývat tisky, které jsou ozdobeny oficiálním zna- kem Rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou na titulní straně či přední desce. Kromě toho musí mít podobu vázané knihy nebo sešitu. Jedná se o tisky, které prokazatelně vydali křížovníci s červenou hvězdou. Než však bude přikročeno k rozboru vlastních dokumentů, seznámíme se se základní charakteristikou zmíněného řádu. Ten vznikl původně jako laické špi- tální bratrstvo, které v roce 1233 založila v Praze sv. Anežka Česká. V roce 1237 ho papež Řehoř IX. povýšil na řád. Představuje tak jediný církevní řád českého původu. Jeho původním poslá- ním byla péče o nemocné a nemohoucí. Postupně ale převážilo zaměření na zajišťování správy řádových far a řád se stal kněžským. Označení rytířský mělo ryze čestný charakter. V čele řádu stál mistr, později generál a velmistr, který byl od roku 1701 infulovaný. Hlavní řádový dům s konventem se nacházel u sv. Františka na Starém Městě pražském. Mezi nejdůležitější půso- biště křížovníků patřily probostství v Chlumu sv. Máří a v Hradišti sv. Hypolita či komendy v Chebu, Mostě a Vídní. Řádové majetky ve Slezsku v čele s mistrem a konventem ve Vratislavi vytvořily autonomní řádovou větev, která však zanikla sekularizací v roce 1810.<sup>1</sup>

S ohledem na pojmenování příspěvku je třeba věnovat patřičnou pozornost ještě znaku řádu po jeho ustálení. V nejjednodušší podobě se skládá z červeného osmihrotého maltéžského kříže, pod nímž je situovaná červená šesticípá hvězda. V řádových tiscích se však používala především rozšířená varianta, která původně představovala obecný znak řádových velmistřů. V jejím středu dominuje kartuše se zmíněnými figurami, na níž jsou položeny vpravo infule

1 Základní informace o řádu podávají např. MARAT, F. X. Křížovníci. In: *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Patnáctý díl, Krajčij-Ligustrum*. Praha: J. Otto, 1900, s. 224–226; LIFKA, B. Křížovníci. In: *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Dílu třetího svazek druhý*. Praha: J. Otto, 1935, s. 910; SVÁTEK, J. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. *Sborník archivních prací*. 1970, roč. 20, č. 1, s. 520–522; VLČEK, P., SOMMER, P. a FOL- TÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, 135–137 a FOLTÝN, D. a kol. *Encyklopedie morav- ských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005, s. 86–87.

a vlevo velmistrovský klobouk, zvaný galerus. Za kartuši se kříží berla s mečem a šípem. Jako štítonoši působí napravo sv. Helena, která našla Kristův kříž, a vlevo pravděpodobně císař Herakleios, který zajistil vrácení kříže z Persie. Tento štítonoš bývá někdy považován za císaře Konstantina Velikého.<sup>2</sup>

V rámci heuristiky nemohla být bohužel s ohledem na naprostou nevstřícnost řádu prozkoumána věhlasná křížovnická knihovna, ve které se téměř jistě nachází řada unikátů. Navzdory zmíněné nepřítomnosti se však podařilo dohledat reprezentativní množství dokumentů v jiných knihovnách, jež postačí pro vytvoření představy o vydavatelských aktivitách křížovníků.<sup>3</sup> K tomu se nabízí srovnání s tisky maltézských rytířů Českého velkopřevorství, kterým zde byla věnována pozornost v nedávné době.<sup>4</sup> Příspěvek se bude věnovat šesti základním skupinám řádových tisků, kterými jsou officia propria, direktáře, seznamy členů, řehole se statuty, dějiny řádu a ceremoniáře. Zcela opomenuty budou drobné tisky, které byly sice vydávány křížovníky, ale neměly řádový znak. Navíc jsou za současných okolností téměř nedohledatelné. Jedná se především o tisky vztahující se k významným životním událostem jednotlivých členů řádu a jednolisty či dvoulisty související s vnitřní správou řádu (např. dokumenty vydávané pro informování řádových členů nebo oznámení personálních změn pro daný rok).<sup>5</sup> Rezignováno muselo být rovněž na zmapování útlých tisků liturgického charakteru.<sup>6</sup> Časový záběr příspěvku bude ohraničen roky 1664, ze kterého pochází první doložený tisk ze zmíněných skupin, a 1950, kdy byl řád v Československu dočasně zrušen.

## OFFICIA PROPRIA

Důležité pro výkon Boží služby byly liturgické knihy obsahující specifika křížovníků s červenou hvězdou. V tomto případě se jednalo o officia propria a direktáře, přičemž právě z těchto dvou souborů pochází nejstarší doklady křížovnické tištěné produkce. Vlastní počátky vydavatelské činnosti spadají do roku 1664, kdy nechal výše zmíněný vřatslavský konvent vytisknout pro svoji potřebu v dolnoslezské Nise u Ignáce Schubarta první officia propria.<sup>7</sup>

- 2 RYBIČKA, A. *O erbích, pečetěch a znacích stavu kněžského v Čechách*. Praha: Jeřábkovská knihtiskárna (K. Seyfrieda), 1862, s. 10–11, tabule IV.Z; *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. Ersten Bandes fünfte Abtheilung erste Reihe, Bisthümer*. Nürnberg: Bauer und Raspe, 1881, s. 142, tabule 225.
- 3 Poděkování za ochotnou pomoc si na tomto místě zaslouží zejména Mgr. Jiří Dufka z Moravské zemské knihovny a Mgr. Lada Hlaváčková z Litoměřického biskupství.
- 4 TRNKA, P. Tisky Českého velkopřevorství maltézského řádu do roku 1950. In: *Bibliotheca Antiqua 2022. Sborník z 28. konference 8.–9. listopadu 2022. Olomouc*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2022, s. 114–131.
- 5 Tzv. *Mutationes nostrorum anno Domini* ... by měly být soustředěny v Národním archivu (dále NA), fond Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha (dále ŘKf), inv. č. 209, kart. 450, oznámení personálních změn 1883–1939. Karton je však momentálně nedostupný. Jednotlivé *Mutationes* lze však dohledat i jinde: např. pro roky 1871 a 1889 v NA, ŘKf, inv. č. 2036, kart. 2313, tisky z let 1682–1941 a pro rok 1936 v Národním knihovně ČR (dále NK ČR), Národní konzervační fond, sign. I 571801, vloženo do svazku direktáře na rok 1945.
- 6 Např. dvojlíst A. D. 1943. *Additamenta ad usum mil. Ord. Crucigerorum cum rubea stella*. Praha: Č. A. T., [1943]. 4 s. vloženo do direktáře na rok 1945 v NK ČR, Národní konzervační fond, sign. I 571801, který obsahuje přehled jednak votivních a dalších závazných mší v pražském konventu, jednak řádových pústů.
- 7 *Propria Officia Sanctorum Sacri Ordinis Crucigerorum cum Rubea Stella Wratislawiae Anno Domini 1664*. Nissae: Impressit Ignatius Schubart, Aulicus Typographus Nissensis, 1664. [1], 402, [2], 104 s. Jednotlivé exempláře jsou ve středoevropských knihovnách relativně dobře zastoupeny. Tisk je rovněž přístupný online jak na *Manuscriptorium*. Online [cit. 2024-07-09]. Dostupné z: [https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR\\_\\_NKCR\\_33\\_J\\_000041\\_357G138-cs](https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR__NKCR_33_J_000041_357G138-cs), tak na *Digitalisierte Sammlungen der Staatsbibliothek zu Berlin*. Online [cit. 2024-07-09]. Dostupné z: <https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN608952176>

Tento titul osmerkového formátu patří co do počtu stran mezi nejrozsáhlejší křížovnické tisky a zároveň je také jediný známý, který vzešel z vratislavského konventu. Na začátku tisku se nachází přehled všech officíí, která obsahuje tento svazek. Ta jsou rozdělena do jednotlivých měsíců a seřazena podle toho, na jaký den v daném měsíci připadala. Navíc u některých exemplářů je ještě připojeno 19 dalších officíí, která mají vlastní paginaci. Zdobnost tohoto tisku není příliš výrazná a omezuje se pouze na černo-červený tisk titulní strany a několik málo vlysů, vinět či ozdobných linek. U doplňku se po stranách u některých čísel stran objevují ozdůbky.

Další známá řádová officia propria pochází až z roku 1853. Vytiskl je v Praze Bedřich Rohlíček.<sup>8</sup> Jedná se o útlý tisk obsahující pouze osm officíí vztahujících se k čistě řádovým svátkům, tedy ke sv. Augustinu, sv. Anežce České, Nalezení sv. Kříže, sv. Heleně a sv. Fran-tišku z Assisi. Tentokrát již zdobí titulní stranu čtvrtý typ většího znaku.

Následující vydání, které vytiskla arcibiskupská tiskárna v roce 1913, bylo značně rozšířeno.<sup>9</sup> K předchozím sedmi officíím jich přibylo dalších dvanáct. Vedle toho je na začátku editován dokument z 11. prosince 1912 schvalující řádový kalendář, který je rovněž připojen. Na titulní straně se nachází již osmý typ znaku (obr. č. 1), který se od ostatních liší atributem navíc u štítonoše na levé straně. Ten kromě meče v pravici přidržuje levici berlu. Vizuální atraktivnost zvyšuje černo-červený tisk, který se tentokrát neomezuje pouze na titulní stranu. Červená sloužila k vyznačování u nadpisů či důležitých částí.

Poslední známé officium proprium pochází z roku 1925 a jedná se opět o drobný tisk, který obsahuje pouze text písemnosti ze 17. října 1925 rozšiřující řádový kalendář o další svátky a officia čtyř nových svátků.<sup>10</sup> Toto vydání se od předchozích liší absencí jednak znaku, jednak místa tisku i jména tiskárny. Rovněž zde byl opět použit černo-červený tisk. Na základě seznamu členů ze stejného roku lze usuzovat, že tento svazek vytiskla pražská arcibiskupská tiskárna. Svojí výškou hřbetu odpovídá rozměrům předchozích vydání, které se pohybují v rozmezí přibližně 17 až 21 cm.

## DIREKTÁŘE

Liturgické kalendáře pro potřeby pražského konventu křížovníků s červenou hvězdou patří mezi nejdéle vydávané řádové direktáře v Čechách a na Moravě. Nejstarší dochovaný exemplář byl určen již pro rok 1704<sup>11</sup> a měl poněkud netradiční název: *Calendarium Ecclesiasticum Divini Officii ...*<sup>12</sup> Důkazy o existenci řádových kalendářů z této doby jsou velmi vzácné.<sup>13</sup>

8 *Officia propria sacri militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella*. Pragae: Typis Frederici Rohlíček, 1853. 29 s. Jsou doloženy dva exempláře v NK ČR, Fond 19. století, sign. 33 E 130 a 54 K 115869.

9 *Officia propria sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella*. Pragae: e typographia archiepiscopali, 1913. 141 s. Dohledány čtyři svazky: dva v NA, ŘKř, inv. č. 2036, kart. 2313, tisky z let 1682–1941; jeden v NK ČR, Národní konzervační fond, sign. I 106326 a jeden v Knihovně Národního archivu (dále KNA), Knihovna A, sign. I 26224.

10 *Officia propria s. ac m. Ordinis Crucigerorum c. r. st. novissima*. [S.l.: s.n.], 1925. 20 s. K dispozici jsou pouze tři exempláře v NA, ŘKř, inv. č. 2036, kart. 2313, tisky z let 1682–1941.

11 Direktáře na konkrétní rok se většinou tiskly již v přechodném roce. Proto, pokud v příspěvku nebude vysloveně uvedeno zpřesnění „pro rok“ či „na rok“, je zde automaticky myšlen rok tisku daného svazku a nikoli rok, pro který byl určen.

12 *Calendarium Ecclesiasticum Divini Officii Juxta Ritum Romano-Bohemicum Ad Usum Crucigerorum cum Rubea Stella Conventus Pragensis Pro Anno Domini MDCCIV*. Vetero-Pragae: Typis Joannis Caroli Gerzabek, [1703]. [48] s. Jediný známý exemplář je uložen v Knihovně Biskupství litoměřického (dále KBL), sign. EPS IO89/134.

13 Vedle křížovníků lze ještě zmínit o něco mladší direktář benediktnů z českomoravské kongregace: *Directorium divini officii ad usum Congregationis Bohemo-Moravicae Ordinis S. Benedicti ... pro anno Christi MDCCXI*. Neo-Pragae: typis Hampelianis impressit Joannes Georgius Hoffaecker, [1710]. [54] s. Svazek se nachází v Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově (dále SK), sign. CL XI 69/1.

Další známý svazek obsahuje kalendář až na rok 1723 a nese již tradiční označení: *Directorium divini officii ...* (obr. č. 2).<sup>14</sup> To se v následujících letech již výrazně neměnilo.<sup>15</sup> Častěji jsou direktáře dochovány až od 30. let 18. století, i když do 20. let 19. století se jedná stále o poměrně vzácný jev. Navíc není mnoho knihoven, ve kterých by byly křížovnické kalendáře uloženy. Bezkonkurenčně první místo mezi nimi zaujímá Národní knihovna ČR s neuvěřitelnými 58 exempláři z let 1826 až 1945.<sup>16</sup> Druhá v pořadí je Knihovna Národního archivu s 27 svazky z let 1722–1872, z nichž 10 je starotiskových.<sup>17</sup> Devíti svazky z let 1742–1870 disponuje Moravská zemská knihovna.<sup>18</sup> Pak následují se čtyřmi svazky z let 1893–1902 Rakouská národní knihovna,<sup>19</sup> třemi svazky z let 1733, 1815 a 1873 Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově,<sup>20</sup> dvěma nejstaršími svazky z let 1703 a 1722 Knihovna Biskupství litoměřického<sup>21</sup> a dvěma svazky z let 1747 a 1770 Knihovna Národního muzea.<sup>22</sup> Jeden exemplář z roku 1736 se podařilo dohledat v řádovém archivu a jeden z roku 1814 také v Knihovně Akademie věd ČR.<sup>23</sup>

Direktáře byly tištěny vesměs v Praze, jen mezi lety 1739 a přinejmenším 1748 se tisk přesunul dočasně do Vídně. Zpočátku jsou jako tiskaři doloženi Jan Karel Jeřábek (1703) a jeho syn Karel Jeřábek (1722). Mezi lety 1733 a 1738 využívali křížovníci služeb tiskárny Karlo-Ferdinandovy univerzity nacházející se v jezuitské koleji u sv. Klimenta. I ve Vídni pro ně tiskli univerzitní tiskaři, nejprve Johann Peter van Ghelen (1739) a poté Gregor Kurzböck (1742–1747) či Johann Thomas von Trattner (1748). Po návratu zpět do Prahy se křížovníci zpočátku obraceli na královské tiskaře Františka Ignáce Kirchnera (1753–1755) a pak Jana Josefa Klausera (1762–1770). Následně tiskl křížovnické direktáře delší dobu stavovský tiskař Jan Karel Hraba (1773–1785) a po něm jeho dědicové (1802–1810). Mezi léty 1814 až 1831 je jako vykonavatel této funkce doložena Sommerova tiskárna sídlící v bývalém Anenském klášteře na Starém Městě pražském, která patřila vdově Josefě Sommerové. Na stejném místě tiskl

14 Tentokrát jsou k dispozici dokonce dva svazky: KBL, sign. EPS IO89/118 a KNA, Maltéžská knihovna, sign. Malt 2230/1.

15 Direktáře na roky 1723–1735 nesly název *Directorium divini officii juxta ritum Romano-Bohemicum ad usum Crucigerorum cum rubea stella conventus Pragensis pro anno ...*, na roky 1737–1749, 1786–1892, 1901–1903 *Directorium officii divini juxta ritum Romano-Bohemicum ad usum sacri militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella conventus Pragensis pro anno Domini ...*, na roky 1754–1782 *Directorium officii divini juxta ritum Romano-Bohemicum ad usum sacri militaris, et sanctae sedi apostolicae immediate subiecti Ordinis Crucigerorum cum rubea stella conventus Pragensis, pro anno Domini ...*, na roky 1893–1899 *Directorium officii divini juxta ritum Romano-Bohemicum ad usum sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella conventus Pragensis pro anno Domini ...*, na rok 1915 *Directorium officii divini ad normam constitutionis apostolicae „divino afflatu“ et motu proprio „abhinc duos annos“ ad usum sacri militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella pro anno post bissextilem tertio MCMXV*, na roky 1916–1921 *Directorium officii divini ad tramitem rubricarum breviarii Romani reformati ex anno 1914 ad usum sacri militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella pro anno ...*, na rok 1922 *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae ad usum sacri et militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella pro anno MCMXXII* a v roce 1945 *Directorium divini officii Ordinis militaris Crucigerorum cum rubea stella pro anno 1945*.

16 Většina svazků je soustředěna na signatuře 46 F 247. Ty jsou také zdigitalizovány a volně dostupné na books.google.com či na manuscriptorium.com. Vedle toho je jeden exemplář ve Fondu 19. století (sign. 54 H 437319) a pět dalších v Národním konzervačním fondu (sign. II 215424, II 201955, II 214010, II 222014 a I 571801).

17 Jsou součástí převážně fondu Maltéžská knihovna (sign. Malt 2230 a Malt 265). Dále se ještě nachází pět svazků z 19. století ve fondu Knihovna B (sign. I c B 177).

18 Moravská zemská knihovna (dále MZK), sign. ST1-0756.986.

19 Österreichische Nationalbibliothek (dále ÖNB), sign. 391834-B NEU MAG.

20 SK, sign. BT VI 137, II10748/1816 a JM III 63.

21 KBL, sign. EPS IO89/134 a EPS IO89/118.

22 Knihovna Národního muzea (dále KNM), sign. 53 G 52 a 53 D 57.

23 NA, ŘKř, inv. č. 2037, kart. 2314, grafika a různé příležitostné tisky; Knihovna Akademie věd ČR, sign. TG 1238.

minimálně v letech 1832–1842 křížovnické kalendáře Tomáš Tábor. Po polovině 19. století ho vystřídali Bedřich Rohlíček v arcibiskupském semináři (1853–1858), poté Rohlíček a Sievers (1859–1862), Karel Bellmann (1863–1902) a nakonec arcibiskupská tiskárna (1914–1921).

Kromě samotného liturgického kalendáře a s ním souvisejících informací obsahovaly tisky alespoň mezi lety 1755 a 1874 přehled členů řádu zemřelých v předchozím roce. Od roku 1841 býval pravidelně připojován řád votivních mší sloužených v pražském konventu. Zajímavý je vývoj označování stran. Pouze u nejstaršího svazku z roku 1703 paginace zcela chybí. Poté vždy nesla každá strana kalendáře arabskou číslici. Ostatní informace se nacházely na nepaginovaných stranách. Teprve od roku 1863 začaly být strany obsahující doplňující údaje ke kalendáři rovněž paginovány a od roku 1883 byly označovány římskými číslicemi.

Výška jednotlivých svazků se postupně mírně navýšovala. Do roku 1815 se pohybovala mezi 16 až 18 cm. Mezi lety 1823 až 1866 vzrostla na 18 až 20 cm. Naproti tomu v letech 1867–1921 to bylo už 22 až 24 cm. V roce 1945 se však výška zmenšila na 18 cm. Rozsah svazků se po počátečních výkyvech v letech 1703–1739, kdy se pohyboval od 48 do 75 stran, ustálil na rozmezí 56 až 60 stran. Mezi lety 1867–1911 došlo k mírnému nárůstu na 63 až 72 stran. Závěrečná etapa pak byla opět ve znamení výkyvů od 74 do 109 stran.

Direktáře nebyly primárně určeny pro dlouhodobé uchování, čemuž také odpovídala jejich jednoduchá výzdoba. Nejvýznamnější byl dřevořez se znakem řádu, který je na titulní straně doložen až u direktáře na rok 1754. Vedle toho tiskaři používali během 18. století též různé jednoduché ozdůbky, ozdobné linky, vlysy a viněty. Hlavně ozdůbky a viněty sloužily k doplňování prázdných částí stran. Za zmínku stojí zejména výskyt dřevořezu s jednoduchým znakem řádu tvořeným kotvicovým křížem s šesticípou hvězdou obklopeným dvěma ratolestmi, který zahajoval měsíc leden v direktářích na roky 1737 a 1739. Jedná se o dva různé dřevořezy, které představují doklad tehdejší neustálenosti podoby kříže v řádovém znaku. Větší znak obsahující již maltézský kříž, který dominoval titulní straně, byl několikrát obměněn. Lišil se zejména v provedení, přičemž koncepce zůstávala stejná. První typ se používal přinejmenším v letech 1753 až 1785 (obr. č. 3). Na relativně krátkou dobu ho nahradil méně zdařilý druhý typ, který je doložen v direktářích na roky 1803 až 1806 (obr. č. 4). Třetí typ, který se vyskytuje v direktářích na roky 1811 až 1843 (obr. č. 5), byl věrně vyhotovený podle prvního typu. Naproti tomu čtvrtý typ využívaný alespoň v letech 1853 až 1862 se od předchozího výrazně odlišuje zpracováním (obr. č. 7). Pátý typ navazuje na čtvrtý a používal se alespoň v letech 1863 až 1903 (obr. č. 6). Výjimku ve zmíněném období představuje direktář na rok 1882, ve kterém se nachází ojedinělý doklad šestého typu. U něho jako jediného je součástí znaku i klobouk s šesti štrápci na každé straně. Poslední, osmý typ je doložen u kalendářů na roky 1912 až 1922 (obr. č. 1). Na titulní straně direktáře z roku 1945 se nalézá pouze osmihratý kříž s šesticípou hvězdou.

## SEZNAMY ČLENŮ

Tištěné latinské seznamy členů se u křížovníků s červenou hvězdou objevují až poměrně pozdě pod názvem *Catalogus sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella editus sub finem anni ...* První a zároveň na delší dobu ojedinělý doklad spadá do roku 1847.<sup>24</sup>

<sup>24</sup> *Catalogus sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella editus sub finem anni MDCCCXLVII*. Prae: typis Th. Thabor, [1847]. XV s. Uložen je v SK, sign. III1172/1847.

Pojmenování titulu se postupně upravovalo.<sup>25</sup> O jisté periodicitě lze hovořit až od roku 1863. Ta byla proměnlivá, nejprve čítala buď tři, nebo čtyři roky (1867, 1870, 1873, 1877, 1880, 1884, 1907, 1911, 1922 a 1925). Poté mohla být i dva roky (1886, 1888, 1890, 1892, 1894, 1900, 1902, 1913, 1915 a 1918). Zřejmě jen výjimečně vycházely tisky po roce (1903 a 1916). Po polovině 20. let 20. století přestaly přehledy patrně vycházet. Opět doloženy jsou až v roce 1936 a poté 1942–1944 a naposledy 1946.

Křížovnické seznamy členů jsou podle elektronických katalogů uchovávány jen v omezeném množství institucí. Na prvním místě mezi nimi opět stojí Národní knihovna ČR s 25 exempláři z let 1863 až 1944.<sup>26</sup> Stejně jako u direktářů, tak i zde je na druhém místě Knihovna Národního archivu s 12 svazky z let 1867 až 1944.<sup>27</sup> Poté následuje Rakouská národní knihovna s 10 svazky z let 1863 až 1903.<sup>28</sup> Kromě nich lze zmínit ještě Knihovnu Královské kanonie premonstrátů na Strahově se 6 svazky z let 1847–1946,<sup>29</sup> řádový archiv s pouhými 2 svazky z let 1863 a 1877<sup>30</sup> či Moravskou zemskou knihovnu rovněž se dvěma svazky z let 1867 a 1916.<sup>31</sup>

Tiskaři seznamů byli tíž jako u direktářů. Díky dochovaným tiskům přehledů řádových členů lze tak dále zpřesnit u některých tiskáren dobu, po kterou pracovali pro křížovníky. Služeb Tomáše Tábora využívali přinejmenším do roku 1847, Rohlíčka a Sieverse do roku 1863, Karla Bellmanna alespoň do roku 1907 a arcibiskupské tiskárny v letech 1911 až 1925. V roce 1936 se poprvé objevuje Československá akciová tiskárna v Praze, která mezi lety 1942 a 1946 vystupovala pod novým názvem Č. A. T., Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky.

Zpočátku byli členové děleni do dvou skupin na větší beneficiáty s řádovými rádcí a na ostatní členy, přičemž velmistr stál odděleně na začátku. V roce 1867 se z kategorie ostatních členů vydělili klerici a novicové a na konci přibyl přehled počtu členů podle kategorií. Informace o jednotlivých křížovnicích byly situovány do tabulky. Záznamy o řádových členech obsahovaly jméno, příjmení a místo narození na jedné straně a důležitá životní data (narození, přijetí do řádu, složení slavných slibů, absolvování teologického studia a kněžského svěcení) na straně druhé. Uvádění data ukončení studia nebývalo v seznamech členů jiných řádů úplně běžné. Tato podoba se prakticky až do roku 1936 nezměnila. Seznamy 40. let 20. století se svojí podobou od předchozích výrazně odlišovaly. Uspořádání jednotlivých údajů do tabulkových políček nahradil souvislý text, kdy každé osobě byl věnován oddělený odstavec. Kromě toho se přestalo uvádět datum dokončení studia. Nově se také objevily

25 Od roku 1863 *Catalogus sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella conventus Pragensis ...*, od roku 1867 *Catalogus sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella tam intra quam extra domum maternam ad st. Franciscum ser. conventus Pragensis Deo viventium ...*, od roku 1877 *Catalogus sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella ...*, v roce 1936 *Catalogus Ordinis militaris Crucigerorum cum rubea stella editus ad initium ...* a od roku 1942 jenom *Catalogus Ordinis militaris Crucigerorum cum rubea stella ...*

26 Velká část svazků je na signatuře 51 B 73 a je rovněž zdigitalizována a přístupná zejména na manuscriptorium.com. Další svazky se také nachází na signatuře 46 F 247/1916/adl.1 či v Národním konzervačním fondu (sign. II 215042, II 216081) nebo ve Fondu 19. století (sign. 54 K 131500, 54 K 132614, 54 K 133241, 54 H 434589, 54 F 161759).

27 Jsou rozloženy do tří fondů: Maltéžská knihovna (sign. Malt2 2448, Malt2 4390, Malt2 5107), Knihovna A (I 6097) a Knihovna B (sign. VII 109).

28 ÖNB, sign. 182639-B – roky 1863, 1867, 1870, 1873 a 1877 přístupné online [cit. 2024-08-19]. Dostupné z <https://onb.digital/result/104FAA98>.

29 SK, sign. III1172.

30 NA, ŘKř, inv. č. 2037, kart. 2314, grafika a různé příležitostné tisky a inv. č. 2036, kart. 2313, tisky z let 1682–1941.

31 MZK, sign. 2-0708.687.

vysvětlivky použitých zkratk a změny, ke kterým došlo v předchozím roce. Přibyl tedy výčet jmenování do různých funkcí, která se v předchozím roce udála, včetně přehledů vysvěcených kněží, zemřelých, složení jednoduchých či slavných slibů a přijatých do řádu.

Řádový znak zdobil titulní stranu až od roku 1863 (obr. č. 6). Konkrétní typ znaku používaný v určitém období představuje vedle osoby tiskaře další společný rys křížovníckých tisků. Seznamy přináší nové poznatky o používání variant znaků v první polovině 20. století. Z nich vyplývá, že pátý typ znaku se užíval přinejmenším do roku 1903. Na seznamu členů z roku 1907 je doložen zatím jediný případ sedmého typu, který je oproti pátému o něco propracovanější. Je to první typ, na kterém je pole za osmihroutým křížem a šesticípou hvězdou mřežované, a zároveň jediný typ, na kterém má císař na hlavě místo čepice olivovou ratolest. Osmý typ se dle všeho používal přinejmenším až do roku 1936. U seznamu z roku 1942 je zajímavé, že ho zdobí pouze jednoduchý znak sestávající z maltéžského kříže a šesticípé hvězdy stejného provedení jako na direktáři z roku 1945. V tiscích z let 1943 až 1946 se překvapivě opět uplatnil čtvrtý typ znaku.

Všechny známé seznamy členů jsou paginované. Do roku 1863 k tomuto účelu sloužily římské číslice, které následně vystřídaly arabské. Rozsah byl v letech 1847–1880 buď 15, nebo 16 stran. Následně v období 1884–1922 se počet stran pohyboval mezi 19 až 23. V závěrečném období se rozsah zredukoval na 15 až 18 stran. Obdobným vývojem prošla i výška hřbetu. Po počátečních mírách 18 až 19 cm v letech 1847–1867 došlo k navýšení na 21 až 24 cm v letech 1870–1936. Ve 40. letech 20. století se pak formát svazků snížil na 16 až 18 cm.

## NORMATIVNÍ DOKUMENTY

Základní předpisy řádu tvořila hned od jeho počátků řehole sv. Augustina. K ní od konce 13. století do poloviny 17. století postupně přidávali apoštolští vizitátoři a generální kapituly některé další normy života, které se označovaly jako statuta. Ta 26. října 1675 schválil papež Klement X. Generální kapituly řádu pak v následných letech statuta dále různě doplňovaly a upravovaly. Těmto doplňkům se říkalo konstituce. K vydání zmíněných normativních textů tiskem přistoupili křížovníci až poměrně pozdě v roce 1853, kdy nechali vytisknout u Bedřicha Rohlíčka v arcibiskupském semináři latinský 96stránkový tisk *Regula, statuta et constitutiones s. militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella*. Obsahoval tak řeholi sv. Augustina rozdělenou do 32 kapitol, řádová statuta o 16 kapitolách s opisem papežské konfirmace z roku 1675 a řádové konstituce. Jeho exempláře jsou dostupné minimálně v Knihovně Národního archivu,<sup>32</sup> Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově,<sup>33</sup> Národní knihovně ČR<sup>34</sup> a Rakouské národní knihovně.<sup>35</sup> Stejně jako u direktáře na rok 1854 se i na titulní straně tohoto tisku nalézá čtvrtý typ většího řádového znaku (obr. č. 7).

32 Čtyři exempláře jsou rozděleny ve třech fondech: Maltéžské knihovně (sign. Malt2 4379, Malt2 4906), Knihovně A (sign. I 26225) a Knihovně B (sign. I c C 155).

33 SK, sign. BK IV 49.

34 NK ČR, Fond 19. století, sign. 21 E 164 – přístupné online [cit. 2024-07-28]. Dostupné z <https://ndk.cz/uuid/uuid:a98fe330-7c1b-11e7-89ee-5ef3fc9ae867>

35 ÖNB, sign. 952-B NEU MAG – přístupné online [cit. 2024-07-28]. Dostupné z <https://onb.digital/result/106E0C65>

V roce 1879 přistoupili křížovníci k revizi řádových statut.<sup>36</sup> Výsledkem bylo druhé upravené 68stránkové vydání všech tří zmíněných částí, které v roce 1880 vytiskl Karel Bellmann.<sup>37</sup> Augustinova řehole byla uspořádána do 17 kapitol. U statut vzrostl počet kapitol díky rozdělení jedné kapitoly na 16. Na titulní straně se nacházel pátý typ znaku, který byl v té době běžně umísťován do křížovnických tisků. Dohledat se podařilo pouze dva svazky, které se nachází v Národní knihovně ČR<sup>38</sup> a v Rakouské národní knihovně.<sup>39</sup> Někteří držitelé vydání z roku 1853 si následně aktualizovali jeho obsah. Lze se setkat se dvěma způsoby postupu. Nejjednodušší bylo vložení listů s tištěným přehledem jednotlivých změn z roku 1879.<sup>40</sup> Druhou variantu představovalo vlastnoruční zanesení úprav přímo do textu.<sup>41</sup>

Poslední velké přepracování řádových statut sledovaného období zachytilo 76stránkové vydání z roku 1934. Vytisknout si ho křížovníci nechali v Praze u Československé akciové tiskárny. Tentokrát byl již použit osmý typ znaku.<sup>42</sup> Kromě tradiční řehole a statut obsahoval svazek nově i prolog a obsah. Také v tomto případě se jedná o poměrně vzácný tisk, od něhož jsou zatím doloženy pouze tři exempláře v Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově<sup>43</sup> a v Národní knihovně ČR.<sup>44</sup> Výška všech vydání se pohybovala od 20 do 22 cm.

## CEREMONIÁŘE

Skupinu nejdrobnějších tisků, která je zároveň nejméně prozkoumaná, představují ceremoniáře. Zastoupena je však pouze jediným svazkem z roku 1858 uloženým v řádovém archivu a obsahujícím latinský text jak skládání jednoduchých slibů, tak obnovení slibů.<sup>45</sup> Vlastní tisk postrádá nejen řádový znak, ale i informace o tiskaři, kterým byl patrně podle direktáře na rok 1859 Bedřich Rohlíček. Sestává z pouhých osmi neoznačených listů a má výšku 28,5 cm. Pro lepší přehlednost byl text tištěn červeno-černě.

Na základě analogie s tisky Českého velkopřevorství maltéžského řádu si lze utvořit rámcovou představu, jak tato skupina mohla vypadat. Rituálů, které začaly být vydávány nejpozději od 50. let 19. století, bylo jistě více druhů. Téměř jistě existovaly podklady pro skládání slavných slibů a pohřbívání členů řádu. Lze také uvažovat o existenci ceremoniáře přijímání do noviciátu. Tyto tenké sešitky byly s největší pravděpodobností vydávány až do konce sledovaného období. Na těch nejstarších se mohla objevovat jednoduchá varianta řádového znaku. Mladší vydání byla zřejmě menších rozměrů a nelze vyloučit, že mohla být rovněž v češtině.<sup>46</sup>

36 Konkrétní změny byly vydány tiskem na pěti stranách foliového formátu pod názvem *Conferentiae ad revisionem Statutorum sacri ac militaris Ordinis Crucigerorum c. r. st. diebus 13., 14. et 15. Octobris 1879 in aedibus Generalatus Pragae in Bohemiae habitae*. – NA, RKř, inv. č. 149, kart. 375, revize řádových statut 1879–1880.

37 *Regula, statuta et constitutiones s. militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella. Decreto capituli generalis anno 1879 Pragae in Bohemia habiti recognita et in lucem edita*. Pragae in Bohemia: Sumptibus sacri militaris Ordinis Crucigerorum cum rubea stella (Carolus Bellmann), 1880. 68 s.

38 NK ČR, Fond 19. století, sign. 54 H 435184.

39 ÖNB, sign. 43029-B NEU MAG – přístupné online [cit. 2024-07-31]. Dostupné z <https://onb.digital/result/117D3C25>

40 V této podobě dochováno např. v KNA, Maltéžská knihovna, sign. Malt2 4379.

41 Dokládá to například svazek SK, sign. BK IV 49.

42 *Regula et statuta Ordinis militaris Crucigerorum cum rubea stella*. Pragae in Bohemia: Sumptibus ordinis Crucigerorum cum Rubea Stella (Československá akciová tiskárna), 1934. 76 s.

43 SK, sign. II10895, HU VI 106.

44 NK ČR, Národní konzervační fond, sign. I 105290.

45 *Modus emittendi vota simplicia in S. Militari Ordine Crucigerorum cum rubea stella*. [S.l.: s.n.], 1858. [8] l. – NA, RKř, inv. č. 2036, kart. 2312, tisky z let 1682–1941.

46 Srov. TRNKA, P. Tisky, s. 118, 119–120 a 123.



## DĚJINY ŘÁDU

Tisky věnované historii křížovníků s červenou hvězdou tvoří nejmladší skupinu, která se zároveň od ostatních výrazně odlišuje. To souvisí zejména se skutečností, že sdružuje tisky určené široké veřejnosti. Díky tomu se vydávaly ve větších nákladech a hojněji se také dochovaly. Ovlivnilo to rovněž jazyk textu, kterým byla buď čeština, nebo němčina. Poprvé se také objevily obrazové přílohy.

Díla křížovníků, kteří psali v 17. a 18. století o řádu, zůstala v rukopise.<sup>47</sup> První tištěná pojednání týkající se dějin křížovníků či řádových kostelů, jejichž autory byli sami křížovníci, se objevují až od 80. let 19. století. Nelze je však považovat za řádové tisky v pravém slova smyslu, jelikož jejich vydávání bývalo soukromou iniciativou jednotlivých členů. Těmi byli profesor náboženství na gymnáziu v Bruntále a poté v Kroměříži Franz Jacksche (1838–1908),<sup>48</sup> sekretář řádu František Xaver Marat (1849–1915),<sup>49</sup> kooperátor u sv. Karla Boromejského ve Vídni Rudolf Kohl (1875–1944),<sup>50</sup> řádový knihovník Václav Bělohlávek (1870–1967)<sup>51</sup> a administrátor ve Středoklukách Vojtěch Sádlo (1897–1957).<sup>52</sup>

Důvodem, proč se řád křížovníků začal aktivně zajímat o svou historii, byly blížící se oslavy sedmisetletého trvání řádu v roce 1933. Tiskové výstupy s tím související byly rozděleny do tří fází, přičemž klíčovou roli u všech sehrál již zmíněný Václav Bělohlávek. První fáze byla přípravná a obnášela vydávání řádového časopisu pojmenovaného *Od Karlova mostu*, který měl podnázev *Zprávy Řádu křížovníků s červenou hvězdou v Praze*. Vycházet začal v lednu 1928 jako čtvrtletník. Jeho redaktorem nebyl nikdo jiný než řádový knihovník. Pro každé číslo byla charakteristická červená obálka, opatřená kresbou pohledu z Karlova mostu na budovu generalátu a hospitalu, kostel sv. Františka Serafinského a Staroměstskou mosteckou věž. Výjev byl také doplněn kartuší s historickým řádovým znakem v podobě kotvicového kříže s šesticípou hvězdou (obr. č. 8). Tisk jednotlivých čísel zajistila Československá akciová tiskárna ve spolupráci s grafickým ústavem Jana Štence, který se postaral o přílohy. Těch bylo celkem 116 černobílých a dokonce 2 barevné. Periodikum mělo dva hlavní úkoly. Kromě prezentování výsledků průzkumu řádových archivů a knihoven, které mělo být základem pro vydání dalších publikací, to bylo také pěstování úcty bl. Anežky České za účelem podpoření jejího svatořečení.<sup>53</sup> Po šesti ročnících byly dle názoru redakce prameny řádového archivu již vyčerpány a vydávání bylo v roce 1933 posledním sešitem obsahujícím dohromady druhé až

47 BĚLOHLÁVEK, V. a HRADEC, J. *Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou. [Díl první, díl druhý]*. Praha: Nákladem řádu Českých křížovníků (Československá akciová tiskárna), 1930, s. 9.

48 JACKSCHE, F. *Der ritterliche Orden der Kreuzherren mit dem rothen Sterne*. Würzburg–Wien: Verlag von Leo Woerl, 1882. 19 s.; TÝŽ. Die Entstehung, Bestimmung und Ausbreitung des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne. In: *Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1901/1902*. Kremsier: Selbstverlag des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums (K. u. k. Hof-Buchdruckerei H. Gusek), 1902, s. 3–25; TÝŽ. *Geschichte des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne*. Prag: Druck der fürst-erzb. Buchdruckerei (Rohliček und Sievers), 1904. [6], 162, [1] s., [2] obr. příl.

49 MARAT, F. X. *Postulace křížovníckých velmistřů*. Praha: nákladem vlastním (Karel Bellmann), 1895. 49 s.

50 KOHL, R. *Die Karlskirche*. [Wien]: Oesterreichische Druck- und Verlagsgesellschaft m. b. H., [po 1910]. 5 s.; TÝŽ. *Die Karlskirche*. Wien: Im Selbstverlage des Verfassers (Buchdruckerei „Reichspost“), 1917. 10 s. Jediné známé exempláře obou titulů v NA, ŘKř, inv. č. 2036, kart. 2313, tisky z let 1682–1941; TÝŽ. *Die Karlskirche*. [Wien: s. n., po 1933]. [4] s. Jediný exemplář dohledán v ÖNB, sign. 740344-B NEU MAG.

51 BĚLOHLÁVEK, V. *O českých křížovnících s červenou hvězdou*. Praha: nákladem vlastním, 1927. 14, [2] s. Znám pouze jeden výtisk v KNM, sign. 85 VIII 483. TÝŽ. *Čtení o blahoslavené Přemyslovně*. Praha: nákladem vlastním (Československá akciová tiskárna), 1927. Oba tisky vydal pod svým pseudonymem Václav Svatohor.

52 SÁDLO, V. *Kostel sv. Františka u Křížovníků v Praze*. Praha: Vyšehrad, 1941. [XIV] s. Poklady národního umění; sv. 29.

53 Zpráva z redakce. *Od Karlova mostu. Zprávy Řádu křížovníků s červenou hvězdou v Praze*. 1931, 4(1), s. 43–44.

čtvrté číslo ukončeno.<sup>54</sup> Prostřednictvím časopisu *Od Karlova mostu* se podařilo publikovat téměř 160 různých příspěvků od 30 autorů věnovaných řádovým dějinám, kostelům, osobnostem či uměleckým předmětům. Zpočátku mezi příspěvateli dominovali sami křižovníci. To se však postupně měnilo a u posledních dvou ročníků převážili autoři mimo řád. Zajímavá je skutečnost, že většina z autorů přispěla pouze jednou. Naproti tomu Václav Bělohávek napsal neuvěřitelných 84 příspěvků. Druhým nejčastěji publikovaným autorem byl rovněž křižovník – Josef Hradec (1874–1938) s 27 články. Třetí místo sdíleli se čtyřmi příspěvy již zmiňovaný hehlovník Vojtěch Sádlo a laikové Antonín Šorm (1890–1947), Michael Ludvík (1883–1959) a Alois Michl (1888–1959). Důležitá byla rovněž pravidelná rubrika *Zprávy z domu*, ve které byly uveřejňovány aktuální informace o dění v řádu a o jeho členech.

Další krok v rámci příprav na připomínku sedmisetletého trvání řádu představovalo sepsání prvních česky psaných *Dějin českých křižovníků s červenou hvězdou*. Skoro pětiletá práce Václava Bělohávka a Josefa Hradce s pomocí řádového archiváře Jana Dvořáka (1868–1940) byla završena koncem roku 1930 vydáním rozsáhlého tisku.<sup>55</sup> Rozdělen byl do dvou dílů, kdy se první ze spoluautorů věnoval pražskému konventu a druhý pak vřatslavskému, respektive dění ve Slezsku. Práce neměla mít pouze vědecký charakter, ale i výchovný.<sup>56</sup> Její součástí byl též seznam velmistřů a vřatslavských mistrů. Věnována byla samozřejmě velmistru Josefu Vlasákovi (1867–1958). Titulní stranu oživoval osmý typ většího řádového znaku (obr. č. 9). I tuto knihu, která má výšku 24 cm, vytiskla Československá akciová tiskárna v Praze.

Vyvrcholením řádových vydavatelských aktivit souvisejících se zmíněným výročím byla nejreprezentativnější publikace vůbec, kterou v roce 1933 vytisklo v počtu 400 svazků již ověřené duo Československá akciová tiskárna a grafický ústav Jana Štence. Pojmenována byla *Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933)*.<sup>57</sup> Věnována byla opět představenému řádu. Se svými 28 cm na výšku patří mezi největší ze sledovaných křižovníckých tisků. Kromě 375 stran textu obsahovala i 51 černobílých a 2 barevné obrazové přílohy, přičemž 28 z nich bylo již publikováno v časopise *Od Pražského mostu*. Mělo se jednat o nábožensko-kulturní doplněk k předtím vydaným řádovým dějinám, kterým chtěli křižovníci zároveň postavit památník svého sedmisetletého založení a působení.<sup>58</sup> I když bez vší pochybnosti vydal tuto publikaci řád křižovníků s červenou hvězdou, tak se na titulní straně jeho znak tentokrát neobjevil.

Ještě v předcházejícím roce proběhla v prostorách kláštera křižovníků s červenou hvězdou výstava památek kultu bl. Anežky Přemyslovny, k níž byl připraven průvodce, který se dočkal dvou vydání.<sup>59</sup> V tomto případě se však nejedná o řádový tisk, ale o publikaci vydanou Výborem výstavy kultu památek blah. Anežky Přemyslovny v Praze I.–191, jehož předsedou byl velmistr Josef Vlasák.

Další řádové výročí spojené s rokem 1937 se ve vydavatelské činnosti křižovníků již výrazně neprojevovalo. Ti nejprve nechali vytisknout v Československé akciové tiskárně brožuru o 15

54 Našemu odběratelstvu. *Od Karlova mostu. Zprávy Řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze*. 1933, 6(2–4), s. [145].

55 BĚLOHLÁVEK, V. a HRADEC, J. *Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou. [Díl první, díl druhý]*. Praha: Nákladem řádu Českých křižovníků (Československá akciová tiskárna), 1930. 233, 202 s.

56 Zpráva z redakce. *Od Karlova mostu. Zprávy Řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze*. 1931, 4(1), s. 44; BĚLOHLÁVEK, V. a HRADEC, J. *Dějiny*, s. 9–10.

57 *Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933)*. Praha: Československá akciová tiskárna; grafický ústav Jana Štence, 1933. 375 s., 53 obr. příl.

58 Zpráva z redakce. *Od Karlova mostu. Zprávy Řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze*. 1931, 4(1), s. 44; *Kniha památní*, s. 11.

59 *Průvodce výstavou památek kultu blah. Anežky Přemyslovny. Od 15. května do 19. června 1932. V Praze I.–191, klášter křižovníků s červenou hvězdou*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1932. 59 s.

stranách a výšce 18,5 cm s názvem Řád křižovníků 1237–1937, která měla na přední obálce jednoduchý řádový znak stejného typu, jako byl na seznamu členů na rok 1942 či direktáři na rok 1945.<sup>60</sup> S drobným odstupem nechali text přeložit do němčiny a vytisknout v Tachově v tiskárně „Egerland“ s poněkud rozšířeným názvem *Der Ritterliche Kreuzherrenorden mit dem roten Sterne 1237–1937* a nově i podnázvem *Ein Gedenkblatt*. Nový sešitek o výšce 16,9 cm obsahoval jen 8 stran a lišil se ještě i podobou znaku, který neodpovídal žádnému typu používanému v dané době. Jednalo se totiž o maltézský kříž s šesticípou hvězdou v ozdobné kartuši obklopené rozvilinami a převýšenou korunou s pěti perlami (obr. č. 10).<sup>61</sup>

## ZÁVĚR

Křižovnícké tisky lze snadno rozdělit do dvou hlavních skupin podle toho, komu byly určeny. První, která je starší a větší, tvoří tisky pro vnitřní potřebu. Jsou vždy latinské a nenáročné na výzdobu. Tisky druhé skupiny byly určeny široké veřejnosti. Jejich jazykem bývala vesměs čeština, objevila se rovněž němčina. Tyto publikace pochází však pouze z relativně krátkého období let 1928 až 1937. Některé z nich navíc obsahují i obrazové přílohy. Co je ale společné téměř všem oficiálním tiskům křižovníků, je stejný tiskař, respektive tiskárna pro dané období, stejně jako použití konkrétního typu řádového znaku.

První doklad využití knihtisku pro vlastní potřebu řádu spadá již do druhé poloviny 17. století. Po celé 18. století se tiskly pouze direktáře, v čemž se pokračovalo až do roku 1945. Ze 40. let 19. století je znám jeden doklad seznamu členů. Více se však začal tisk uplatňovat pro potřebné texty až od 50. let 19. století, kdy se objevují též nové kategorie publikací. Tisky se pak průběžně vydávaly s menšími přestávkami až přinejmenším do roku 1946. Zintenzivnění vydavatelské činnosti přineslo zejména výročí sedmisetletého trvání řádu. Je zřejmé, že direktáře, officia propria, seznamy členů, řehole se statuty a ceremoniáře představovaly kategorie tisků, které byly klíčové pro každodenní fungování nejenom řádu křižovníků s červenou hvězdou. Jak doložilo velmi omezené dochování zmíněných tisků v knihovnách mimo vlastní řád, jedná se vesměs o poměrně vzácné exempláře. Pokud někdy v budoucnu budou křižovníci s červenou hvězdou více nakloněni studiu odborné veřejnosti v pražské konventní knihovně, jistě se podaří jejím průzkumem doplnit zde předložený přehled, u některých kategorií zřejmě dost výrazně.

Při zkoumání křižovníckých tisků lze sledovat řadu paralel s tisky Českého velkopřevorství maltézského řádu, a to i přesto, že u křižovníků se jedná o úroveň celořádovou a u maltézských rytířů pouze o řádovou provincii. V obou prostředích tvoří nejstarší tisky officia propria a direktáře. Oba řády využívaly v daném období služeb své dvorní tiskařské dílny, které zapůjčovaly vlastní štoček se znakem. Po určité době proběhlo jeho nahrazení kvůli opotřebování či z jiného důvodu. Do jisté míry se dá jak jméno tiskaře, tak typ znaku využít při rámcovém datování tisku. U křižovníků se zdá být vydavatelská činnost řádu kontinuálnější bez dlouhodobějších výpadků. Některé kategorie tisků se v případě Českého velkopřevorství prakticky nevyskytují. U řehole a statut je to s ohledem na skutečnost, že je sledována jen část řádového území, pochopitelné. Naproti tomu u kategorie řádových dějin je zarážející, že se maltézští rytíři za celou dobu nepokusili připravit a vydat oficiální dějiny velkopřevorství.

60 *Řád křižovníků 1237–1937*. Praha: Nákladem rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou (Československá akciová tiskárna), 1937. 15 s. Kupodivu se podařilo doložit pouze tři exempláře: NK ČR, Národní konzervační fond, sign. I 395196 a SK, sign. Sl VI 425 a III1076.

61 *Der Ritterliche Kreuzherrenorden mit dem roten Sterne 1237–1937. Ein Gedenkblatt*. Tachau: Selbstverlag (Buchdruckerei „Egerland“), 1937. 8 s. Lze prohlížet na webových stránkách křižovníků v Rakousku [cit. 2024-08-07]. Dostupné z <http://kreuzherren.at/geschichte/>

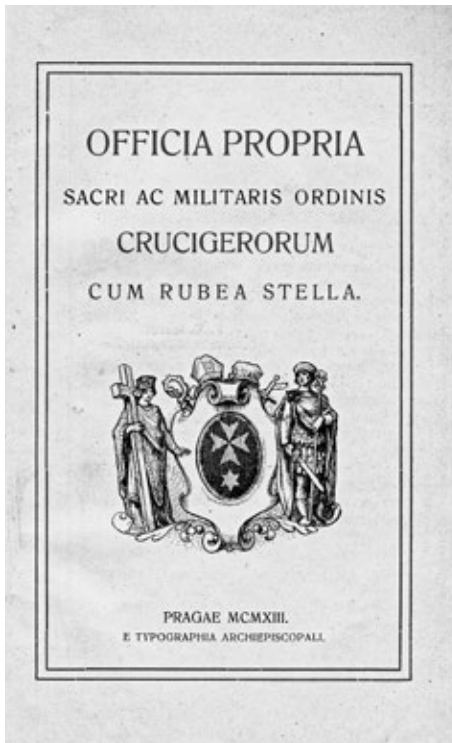
## PRINTS WITH THE EMBLEM OF THE CRUSADERS OF THE RED STAR

**Summary:** The official prints of the Crusaders of the Red Star were first made for the internal use of the members of the Order. Their common features were the Latin language, limited decoration, a specific printer and later the Order's emblem on the title page or cover. The earliest documented printing is the *officia propria* from 1664. From 1703 at the latest, directories were regularly printed. The first known list of members of the Order dates from 1847. In the 1850s, they appeared for the first time ceremonial book or rule with statutes, but also again the *officia propria*. From 1863 at the latest, a list of members was published with varying frequency. Gradually, further editions of normative texts (1880, 1934) and *officia propria* (1913, 1925) were added. In connection with the Order's seven hundred years of existence, representative publications for the general public began to be published for the first time in the Czech language: six annual volumes of the journal *Od Karlova mostu* (1928–1933), the *History of the Order* (1930) and a cultural and religious supplement to the *History* (1933). The subsequent anniversary in 1937 brought only a Czech booklet and its German translation. The last documented prints are the directory (1945) and the list of members (1946).

**Key words:** Old prints, prints of the 19th and 20th century, Military Order of the Crusaders of the Red Star.

**PhDr. Pavel Trnka, Ph.D. (\* 1983)**

Správce historických fondů a starých tisků v Knihovně Národního archivu. Zaměření na písemnosti a správu klášterů, dějiny knihoven a kněze maltéžského řádu.



Obr. č. 1: Titulní list *Officia propria ...* z roku 1913 – KNA, Knihovna A, sign. I 26224



Obr. č. 2: Titulní list *direktáře na rok 1723* – KNA, Maltéžská knihovna, sign. Malt 2230/1

DIRECTORIUM  
DIVINI OFFICII  
*JUXTA RITUM*  
ROMANO-BOHEMICUM  
*AD USUM*  
SACRI MILITARIS, & SANCTÆ  
SEDI APOSTOLICÆ IMMEDIATE  
SUBJECTI ORDINIS  
CRUCIGERORUM  
CUM  
RUBEA STELLA  
Conventûs Pragensis,  
PRO ANNO M. DCC. LVI  
*Bissextili.*

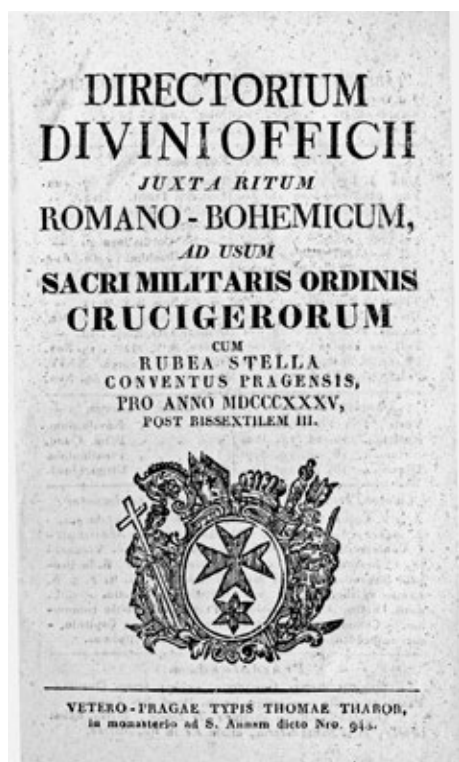


PRAGÆ, typis Francisci Ignatii Kirchner, Regii, Typogr.

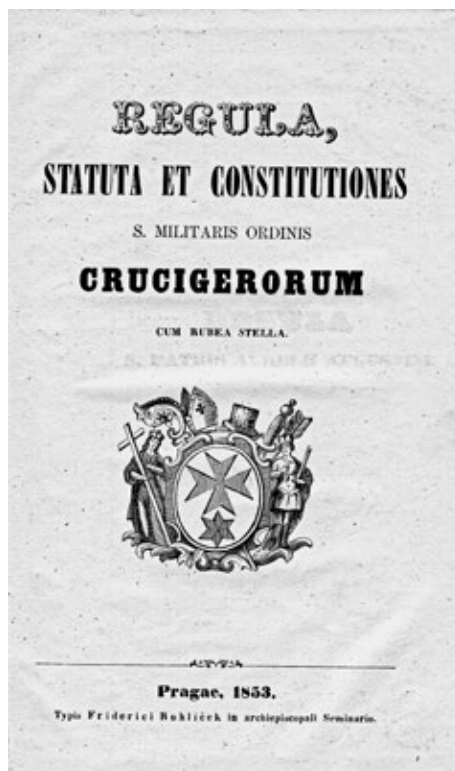
Obr. č. 3: Titulní list direktáře na rok 1756 – KNA, Maltéžská knihovna, sign. Malt 2230/7



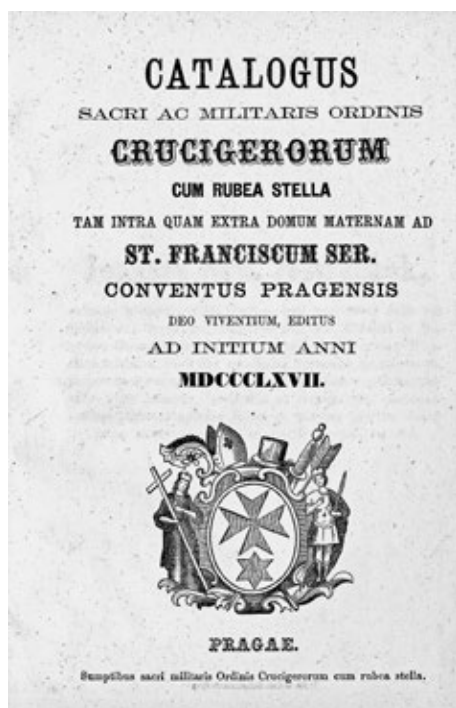
Obr. č. 4: Titulní list direktáře na rok 1806 – KNA, Maltézská knihovna, sign. Malt 2230/12



Obr. č. 5: Titulní list direktáře na rok 1835 – KNA, Maltézská knihovna, sign. Malt 2230/18



Obr. č. 7: Titulní list Regula, statuta et constitutiones ... z roku 1853 – KNA, Knihovna A, sign. I 26225

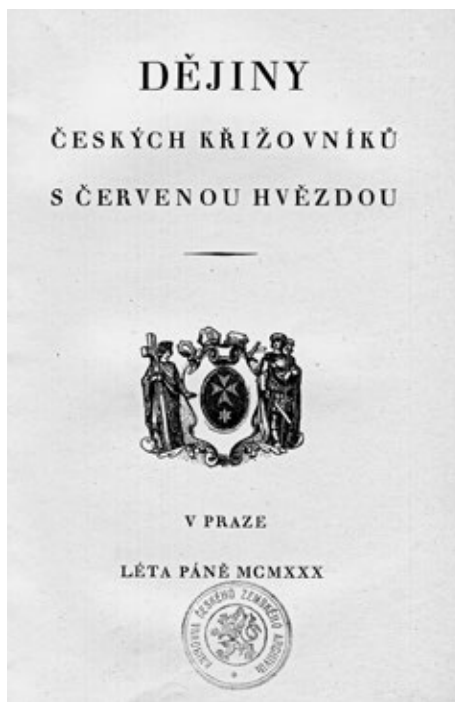


Obr. č. 6: Titulní list seznamu členů z roku 1867 – KNA, Maltézská knihovna, sign. Malt2 2448





Obr. č. 8: Přední deska 1. čísla časopisu *Od Karlova mostu* z roku 1928 – KNA, Knihovna C, sign. IV D 160



Obr. č. 9: Titulní list *Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou* z roku 1930 – KNA, Knihovna B, sign. I c B 41



Obr. č. 10: Přední obálka *Der Ritterliche Kreuzherrenorden ...* z roku 1937 – KNA, Knihovna A, sign. I 9817